

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ОВОЧІВНИЦТВА І БАШТАННИЦТВА

**КОНЦЕПЦІЯ ВИРОБНИЦТВА
ОРГАНІЧНОГО НАСІННЯ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР
(ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)**

Селекційне, 2025

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ОВОЧІВНИЦТВА І БАШТАННИЦТВА

**КОНЦЕПЦІЯ ВИРОБНИЦТВА
ОРГАНІЧНОГО НАСІННЯ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР
(ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)**

Селекційне, 2025

УДК 635.1:631.527:631:147

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Інституту овочівництва і баштанництва НААН (протокол № 8 від 10.09.2025).

Концепція виробництва органічного насіння овочевих культур (технологічні та екологічні аспекти) / О.В. Куц, В.І. Михайлин, В.П. Рудь, С.В. Семененко, М.В. Гурін, О.В. Солдатенко, Т.М. Гапон. Селекційне : ІОБ НААН, 2025. 8 с.

<https://doi.org/10.32717/agroscience.metod.2025.17>

Автори: О.В. Куц, доктор с.-г. наук; В.І. Михайлин, кандидат с.-г. наук; В.П. Рудь, кандидат екон. наук, с.н.с.; С.В. Семененко, доктор філософії; М.В. Гурін, кандидат с.-г. наук; О.В. Солдатенко, кандидат с.-г. наук; Т.М. Гапон

Рецензенти: О.В. Мельник – доктор с.-г. наук, с.н.с.;
О.Д. Вітанов – доктор с.-г. наук, професор

У Концепції наведено науково обґрунтовані положення щодо організації виробництва органічного насіння овочевих культур з урахуванням технологічних, екологічних, ресурсних і нормативних аспектів. Обґрунтовано принципи формування високоякісного органічного насіннєвого матеріалу, зменшення техногенного навантаження на агроєкосистеми, підвищення біологічної цінності насіння та забезпечення сталого розвитку органічного овочівництва.

Реалізація Концепції передбачає впровадження системи екологічно безпечних заходів, що включають: впровадження біологізованих сівозмін, застосування біологічних методів захисту рослин; використання ґрунтових мікробних препаратів; оптимізацію трофічного режиму з використанням мікробних препаратів різної функціональної дії; дотримання просторової та сортової ізоляції; моніторинг насіннєвих ценозів; ресурсний та енергетичний аналіз технологій вирощування органічного насіння.

Видання розраховане на спеціалістів аграрного сектору, виробників органічної продукції, наукових працівників, аспірантів, студентів.

© Інститут овочівництва і баштанництва НААН, 2025
© Куц О.В., Михайлин В.І., Рудь В.П., Семененко С.В., Гурін М.В.,
Солдатенко О.В., Гапон Т.М., 2025

ЗМІСТ

1	Загальні положення	4
2	Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Концепція	5
3	Мета Концепції	5
4	Визначення оптимального з можливих варіантів розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу	6
5	Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Концепції	6
6	Очікувані результати виконання Концепції	8

1. Загальні положення

Концепція виробництва органічного насіння овочевих культур розроблена відповідно до чинних нормативно-правових актів України у сфері органічного землеробства та насінництва.

Законодавча база:

- Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» № 2496-VIII;
- Закон України «Про насіння і садивний матеріал» № 411-IV від 26.12.2002;
- Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» №3116-XII від 21.04.1993;
- Закон України «Про охорону земель» № 962-IV від 19.06.2003;
- Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» № 3947-IX від 04.09.2024;
- Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» № 1877-IV від 24.06.2004.

Нормативні документи та накази:

- Наказ Мінагрополітики № 67 від 10.02.2016 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру операторів органічного ринку»;
- Наказ Мінекономіки № 1037 від 09.06.2020 «Про затвердження переліку речовин, дозволених до використання в органічному виробництві»;
- ДСТУ ISO 22000 щодо систем управління безпечністю продукції.

Концепція узгоджена з принципами Європейського Союзу щодо органічного виробництва насіння та системою екологічного менеджменту (EU Organic Regulation, EU Seed Marketing Directives).

2. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Концепція

З 1 січня 2021 року набув чинності новий регламент Європейського союзу, який забороняє виключення щодо використання неорганічного насіння в органічному виробництві. Згідно до закону, органічним вважається насіння і садивний матеріал, розмножені відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, а саме використання для сівби органічного насіння та використання для посадки органічного садивного матеріалу. Наразі в Україні відсутні виробники насіння овочевих рослин для органічних господарств. В той час попит на органічну продукцію в Україні стабільно зростає, проте виробництво органічного насіння овочевих культур перебуває на початковому етапі розвитку. Основні проблеми:

- дефіцит органічного насіння, яке відповідає міжнародним і національним стандартам;
- залежність органічних виробників від імпортного насіння, що підвищує собівартість продукції та знижує конкурентоспроможність українських виробників;
- відсутність науково-методичних рекомендацій щодо вирощування насіння овочевих рослин у системі органічного землеробства, адаптованих до кліматичних умов України;
- низький рівень екологічної безпеки насіннєвих агроценозів, посилення ґрунтової та фітосанітарних ризиків;
- обмежений вибір препаратів для захисту насіннєвих посівів овочевих рослин, адже більшість синтетичних засобів захисту рослин заборонена в органічному виробництві;
- недостатня підготовка виробників щодо інноваційних екологічно орієнтованих або органічних технологій для галузі овочівництва;

Внаслідок цього рівень забезпечення органічних господарств якісним насінням овочевих культур становить менше 20 %, що гальмує розвиток внутрішнього органічного ринку.

3. Мета Концепції

Метою цієї Концепції є створення науково обґрунтованої системи технологічних та екологічних заходів для організації повного циклу виробництва органічного насіння овочевих культур, що забезпечить:

- формування конкурентоспроможної вітчизняної насіннєвої бази;
- зниження екологічного навантаження;

- підвищення стійкості насіннєвих ценозів;
- інтеграцію українського насінництва у європейський органічний ринок.

Для досягнення мети необхідно:

- оптимізувати технології вирощування та доробки органічного насіння овочевих культур;
- впровадити біологічні методи захисту посівів з використанням комплексу мікробних препаратів різної функціональної дії;
- забезпечити збереження ґрунтової родючості за рахунок поєднання органічних, сидеральних та бактеріальних добрив;
- запровадити систему контролю якості органічного насіння овочевих рослин;
- адаптувати нормативну базу до актуальних вимог ЄС;
- створити мережу демонстраційних ділянок та центрів органічного насінництва.

4. Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу

Порівняльний аналіз можливих варіантів показав, що найбільш ефективним є комплексний підхід, який передбачає:

- перехід до органічних технологій виробництва насіння овочевих рослин;
- поєднання біологічних і агротехнічних методів контролю фітопатогенів;
- зменшення антропогенного навантаження шляхом комплексного поєднання органічних, сидеральних та бактеріальних добрив;
- формування регіональної мережі насіннєвих господарств органічного спрямування;
- створення науково-методичної бази для підготовки фахівців.

Цей варіант забезпечує конкурентні переваги, екологічну безпеку та рентабельність.

5. Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Концепції

Вирішення проблеми можливе за рахунок комплексного впровадження таких заходів:

1. Формування та впровадження спеціальних сівозмін для насіннєвих посівів овочевих рослин, як вирощуються за принципами органічного землеробства. Включає:

- багатопільні сівозміни з насиченням бобовими та сидеральними культурами (овоче-кормові або овоче-зернові з проміжними посівами сидеральних культур);

- запобігання ґрунтовтомі (впровадження технології Mix-Crop).

2. Забезпечення нульової деградації ґрунту та оптимального трофічного балансу, що включає:

- забезпечення бездефіцитного балансу гумусу за рахунок насичення сівозмін сидератами, бобовими травами та заорення пожнивних залишків з обов'язковим використанням деструкторів стерні;
- використання органічних добрив (не менше як 16 т/га сівозмінної площі) у поєднанні з заоренням сидеральних рослин, що вирощуються в усіх проміжках між основними культурами сівозмін;
- внесення мікробних препаратів з азотфіксуючими асоціативними мікроорганізмами (обов'язково для обробки насіння та коренів розсади перед висадкою; за потреби – обприскування рослин на початкових етапах росту, а також застосування у фертигацію);
- застосування мікробних препаратів з фосфор- та каліймобілізуючими мікроорганізмами (*Bacillus megaterium* var. *phosphaticum*, *Paenibacillus polymyxa*) для насиченості їх ґрунтом до висіву або під час висіву овочевих рослин (під передпосівні культивації, за посіву в зону рядку або з першою фертигацією);
- використання природних мінеральних добрив за умов різкого дефіциту елементів живлення (фосфоритне борошно, кісткове борошно, каїніт, силвініт тощо).

3. Біологічний захист насіннєвих ценозів овочевих рослин включає:

- насичення мікрофлори ґрунту корисними мікроорганізмами за рахунок застосування мікробних препаратів з фунгіцидними та інсектицидними властивостями (*Trichoderma* spp., *Bacillus* spp., *Pseudomonas fluorescens* тощо);
- використання мікробних препаратів профілактично впродовж всієї вегетації насіннєвих рослин овочевих культур;
- запровадження в межах овочевих агроценозів «зон накопичення та розмноження ентомофагів» (залужені смуги за в технології Mix-Crop)
- використання феромонних та пасткових систем.

4. Стимуляція ростових процесів та оптимізація живлення овочевих рослин на основі:

- застосування мікробних препаратів для стимуляції росту овочевих рослин, що містять природні регулятори росту рослин, так як ауксини, гібереліни та цитокінін (Азотохелп, Органік баланс та інші);
- впровадження гумінових добрив в якості препаратів антистресової дії (для прискорення приживлюваності рослин, після прояву абіотичних та біотичних стресів, за активного наростання вегетативної маси);

- оптимізація мікроелементного живлення овочевих рослин за рахунок використання добрив, дозволених для органічного землеробства (лінійка HelpRost та інші). Обов'язковим є використання борних добрив для рослин, що формують плоди та коренеплоди (помідор, перець солодкий, баклажан, огірок та інші гарбузові, буряк столовий, насінники дворічних овочевих рослин), цинкових добрив для кукурудзи цукрової, цибулі ріпчастої, добрив з вмістом кобальту та молібдену для насіннєвих посівів квасолі та гороху овочевого, марганцеві добрива для коренеплідних овочевих рослин та капусти.

5. Генетичне забезпечення органічного насінництва, що включає:

- добір сортів і гібридів, адаптованих до органічного середовища;
- створення сортових ділянок із забезпеченням просторової ізоляції;
- підтримання сортової чистоти.

6. Контроль якості на всіх етапах насінництва овочевих рослин:

- апробація насіннєвих посівів;
- лабораторний аналіз схожості, чистоти, зараженості та енергії проростання;
- відповідність стандартам органічного виробництва ЄС і України.

6. Очікувані результати виконання Концепції

Реалізація Концепції забезпечить:

- формування в Україні повноцінного сектору органічного насінництва овочевих культур;
- зниження залежності від імпортного органічного насіння на 40–60 %;
- підвищення рентабельності органічного насінництва на 25–35 %;
- збільшення мікробіологічної активності ґрунту на 20–45 %;
- покращення стійкості рослин до стресових факторів;
- зменшення фітопатогенного навантаження на 30–50 %;
- підвищення схожості та енергії проростання органічного насіння на 5–12 %;
- покращення екологічного стану агроландшафтів;
- створення нових робочих місць в органічному секторі.

Реалізація положень Концепції сприятиме розвитку національного органічного ринку, забезпеченню продовольчої безпеки, підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародному ринку органічного насіння та формуванню сучасної екологічно орієнтованої моделі насінництва.